

I. Artă mobilierului pictat

Apărut ca urmare a unui nou mod de a răspunde cerințelor practice și estetice în amenajarea spațiului de locuit, de asigurare a confortului, determinat de un anumit nivel de dezvoltare socială și economică, mobilierul pictat reprezintă un capitol aparte în evoluția amenajării interiorului.

Ca origini ale acestui gen de mobilier, se pot distinge zonele ce cuprind țările nord-europene și ale Europei centrale, zona est-europeană poloneză și rusă, o altă cuprinde țările sudice, mediteraneene, și, în fine, cea de întrepătrundere în localitățile alpine franceze.

Mobila pictată poate fi împărțită în două mari perioade, după epocile de fabricație, cea produsă până în secolul al XVIII-lea și perioada incluzând secolul al XVIII-lea până la finele secolului al XIX-lea.

Pictura pe mobilă este inițial un meșteșug citadin, fiind preluat, începând cu secolul al XVIII-lea, și de atelierele din mediul rural. Cunoscutele ateliere de la Sighișoara, Mediaș, Cața, Beia, din Țara Bârsei și de pe Valea Hârtibaciului, lucrau, în cea mai mare parte, marfă la comandă. În primele decenii ale secolului al XIX-lea, atelierele rurale ajunseseră să le depășească numeric, uneori și calitativ, pe cele de la oraș.

Timp de mai bine de un secol această manieră de ornamentare a cunoscut o înflorire continuă, o diversificare amplă în motive și cromatică, încât produsele de gen au devenit componente de bază ale interiorului rural din multe zone ale Transilvaniei.

Tehnica folosită la execuția mobilierului, forma și, mai cu seamă, ornamentația uimitor de bogată reflectă în esență marile imperative stilistice care preced secolul al XIX-lea: barocul și clasicismul francez. După a doua jumătate a secolului al XIX-lea se simte influența stilului Biedermeier, influență care, la sfârșitul secolului, va domina cu siguranță formele și decorația mobilierului. Treptat, începând cu prima parte a secolului al XX-lea, decorația pictată se restrânge tot mai mult, lăsând loc mobilierului sobru, auster, cu finisaj opac în culori închise.

Principalele piese de mobilier caracteristice interiorului rural în secolul al XIX-lea, în Transilvania: patul, masa, bufetul-vitrină, dulapul de perete, cuierul, banca cu ladă (care va deveni prin transformări succesive predecesoarea canapelei) au o structură și un rafinament deosebite în ceea ce privește forma, decorația, culoarea.

Studiul de față cuprinde analiza structurală și stilistică a principalelor tipuri de pat, care, prin formă și ornament, marchează diferite etape în evoluția mobilierului pictat săsesc din secolul al XIX-lea:

- patul cu ramă și tăblii (fig. 1), Apold, datat 1827;
- patul înalt cu element glisant (fig. 2 și 3), Cața, datat 1842;
- pat înalt (fig. 4), nedatat; poate fi încadrat, după ornament, culoare și tehnica de execuție, imediat după a doua jumătate a secolului al XIX-lea;
- patul cu sertare (fig. 5 și 6), Beia, datat 1881.

II. Tipuri de mobilier. Formă, ornamente, finisaj

Tipologic paturile sunt ca formă și proveniență diferite:

a. Patul cu tăblii, de factură orășenească, introdus în casa țărănească în secolul al XIX-lea, cu o arie de răspândire generală în toată Europa: România (Transilvania, Hunedoara, Vâlcea), Peninsula Iberică, estul Europei, Italia, Germania, țările baltice.

b. Patul glisant, ca o formă derivată din paturile suprapuse, ce se compune din două părți: partea fixă, de sub care se glisează partea mobilă. Cu răspândire în Europa centrală și nordică: Transilvania, zona Codru – Maramureș, Banat, Prusia orientală, Elveția, Germania și nord-estul Europei până în Lituania.

c. Patul înalt cu bancă în față – Transilvania, Bihor, Hunedoara, Banat, zona mediteraneană – Franța. O formă derivată a patului înalt, patul cu sertare, are ca structură o comodă fără placa superioară, iar părțile laterale sunt supraînălțate cu tăblii de pat. În acest caz mobilierul are o dublă funcțiune: pentru odihnă și pentru păstrarea diferitelor țesături sau veșminte.

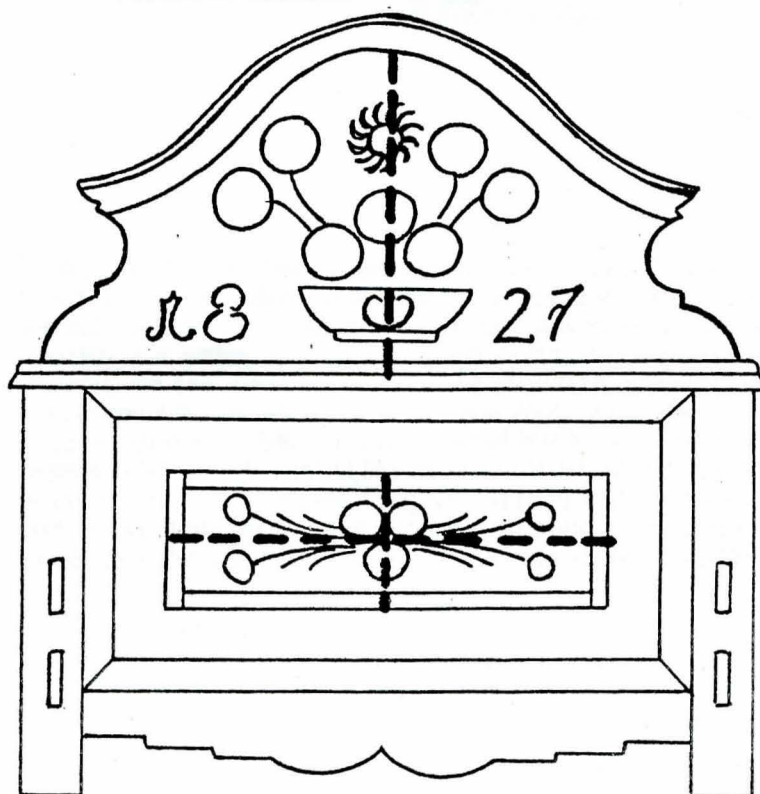
În ceea ce privește decorația pieselor este neîndoielnic că ornamentația, modul de dispunere al acesteia constituie partea cea mai caracteristică pentru mobilierul pictat din Transilvania secolului al XIX-lea.

Ornamentarea picturală a suprafețelor plane (decorația plată) poate fi de două feluri: ordonată încât umple o suprafață determinată, clar delimitată, de forma unei figuri geometrice (de exemplu un dreptunghi în care se încadrează regulat), sau se dezvoltă în toate direcțiile fără să-și modifice dimensiunile, repetând detaliile, fără să țină seama de vreo limită; în acest ultim caz ornamentul este continuu, nelimitat, o „textură”.

În primul caz avem de-a face cu un ornament închis, discontinuu, un panou, un poligon regulat (de cele mai multe ori un pătrat sau un dreptunghi), sau forme neregulate. Analizând suprafețele decorate de pe tăbliile paturilor, putem urmări o evoluție în ceea ce privește elementele și câmpurile compoziționale, dar și o cantonare în aceleași forme fiind preferate, îndeobște, pătratul și dreptunghiul.

Patul din Apold (fig. 1) oferă o imagine a decorului de început de secol, ambele capete ale patului fiind decorate cu pictură. Folosirea dreptunghiului pentru încadrarea suprafeței pictate se face în condițiile în care latura lungă este dispusă orizontal sau culcată și latura scurtă

Pat cu ramă și tăblii, 1827, Apold, tăblia și panoul de capăt.
Axa de simetrie a tăbliei este perpendiculară mediană, compoziția este biaxială centrală.
Partea superioară, tăblia, are o axă de simetrie verticală.

este pe verticală. Axa de simetrie constituie perpendiculara mediană, iar compoziția este biaxială centrală. Ornamentul este de natură florală, suprafața pictată restrânsă și marcată dublu de cele două dreptunghiuri. Partea superioară, tăblia de formă neregulată, fără să fie ornamentată în exces, are o axă de simetrie verticală. Compoziția monoaxială este subliniată de încadrarea vasului cu flori de cifrele care arată anul de execuție al patului – 1827. Forma decupată a tăbliei este tipic barocă.

Patul înalt (fig. 2) ilustrează evoluția decorului pictat spre mijlocul secolului al XIX-lea; pictura se extinde și pe celelalte elemente: picioare și laterale. În cazul particular al paturilor suprapuse, ea acoperă atât ambele tăblii, cât și panoul glisant (fig. 3). Decorarea este deosebit de complexă și compozițiile se înscriu, cu precădere, pe suprafețe de formă regulată fiind subliniate de benzi ornamentale cu motive geometrice și vegetale.

Panoul de capăt are drept centru compozițional un pătrat flancat, într-o parte și cealaltă, de două dreptunghiuri poziționate vertical. Linile din interiorul pătratului de la care pornește în mod firesc decorația figurii sunt cele două diagonale și cele două transversale, care unesc mijlocurile laturilor opuse. Mijlocul figurii este marcat prin amplasarea unei flori (floarea-soarelui), iar dezvoltarea motivului vegetal este orientată plecând din mijloc spre exterior. Ușoare variații de la simetria și regularitatea strictă a motivelor sunt, în parte, determinate de folosirea unui registru floral divers, iar, pe de altă parte, reprezintă rezultatul voită al unei libertăți a concepției artistice.

Pătratul este dublu marcat prin benzile cu motive geometrice și prin registrele vegetale. Ultimele sunt formate dintr-o suită de vrejuri ale căror codițe se îndoaie invariabil sub formă de C-uri, motiv folosit cu precădere în ornamentația barocă. De altfel acest pat poartă atât în decorație, cât și în structură elemente care aparțin barocului, dar și influențe ale clasicismului. Forma tăbliei cu sinuozitățile ei este tipic barocă, apartenența la acest stil este marcată atât prin curbura pronunțată a părții superioare, cât și prin vrejurile mici sub formă de „S” sau „C”, marcând traseul sinuos decupat.

Forma picioarelor și a panoului de capăt este clasică. Picioarele drepte, de secțiune pătrată având la partea inferioară o terminație tronconică, forma echilibrată a panoului sunt elemente preluate din stilul clasic francez – Ludovic XVI. Sublinierea influenței clasicismului se simte mai ales în ornamentație: medalionul oval de la partea superioară a tăbliei, simularea canelurilor prin pictare, palmetele simple sau cu volute, rozetele. O mare parte din aceste elemente se regăsesc și pe panoul glisant.

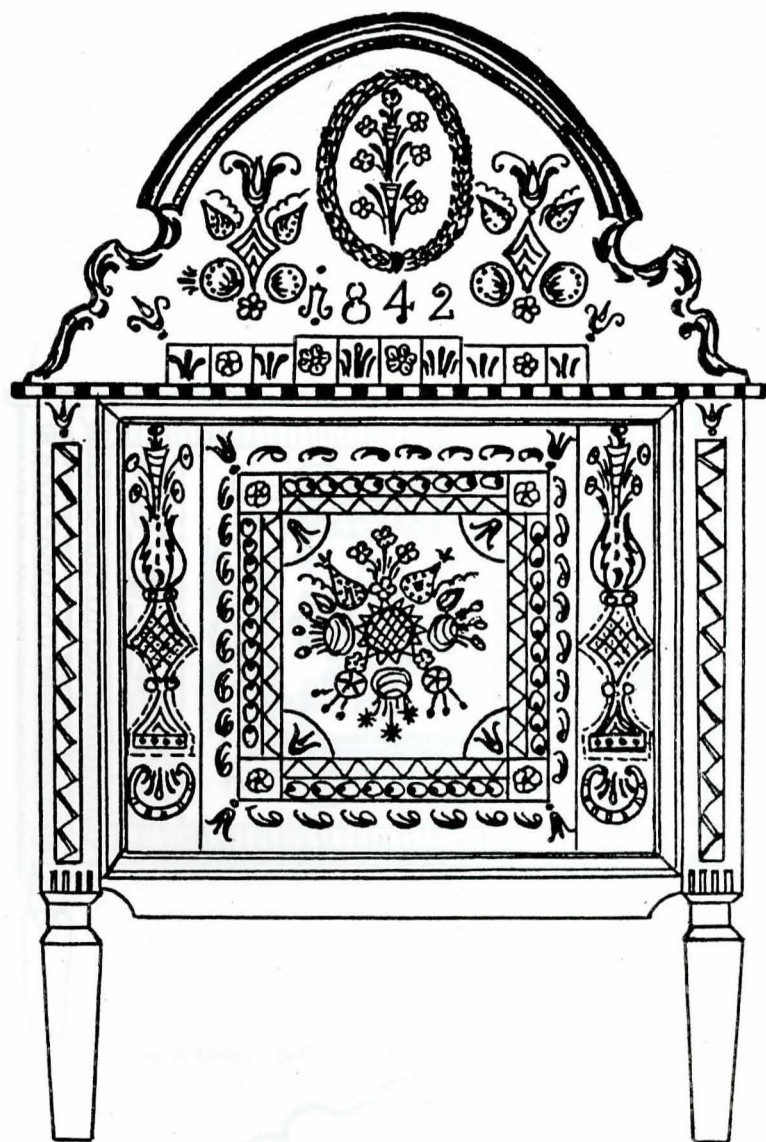
Sistemul decorativ este însă tributary imaginației celui care pictează, pe lângă elementele cu ecou clasic se regăsește toată gama vegetală folosită la decorarea mobilierului pictat în Transilvania (lalele înflorite sau boboci, rodii, floarea-soarelui).

După a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în evoluția decorului pictat al **patului înalt** (fig. 4) se marchează o nouă etapă. Pe aceeași structură compozită a formei (panoul de capăt și picioarele de influență clasică, iar tăblia cu formă barocă) se aplică o nouă decorație, care de data aceasta va fi mult mai fidelă zonei de proveniență, ornamentul se dezvoltă începând din mijlocul panoului pătrat simultan și regulat în toate direcțiile, multiaxial simetric, compoziția este centrală. Mijlocul panoului este marcat prin buchetul de flori, iar delimitarea acestuia de restul suprafeței se face prin două benzi cu ornamente vegetale. Pătratul central este flancat de două benzi a căror decorație se desfășoară prin alternanță: flori și vrejuri puternic arcuite. Desfășurarea lor în bandă pe verticală este subliniată de o dublă linie întreruptă. Ansamblul este închis printr-o ramă din șipci profilate simplu, ritmată prin pictarea unor dungii. Elementele ornamentale sunt prin excelență florale, însă rigoarea și echilibrul sunt date de încadrarea acestora în scheme fixe, geometrice prin excelență.

Patul cu sertare (fig. 5), datat 1881, oferă o imagine a decorului pictat spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Tipologic este un pat înalt, dar asocierea structurală cu o comodă cu sertare face din acesta un model inedit.

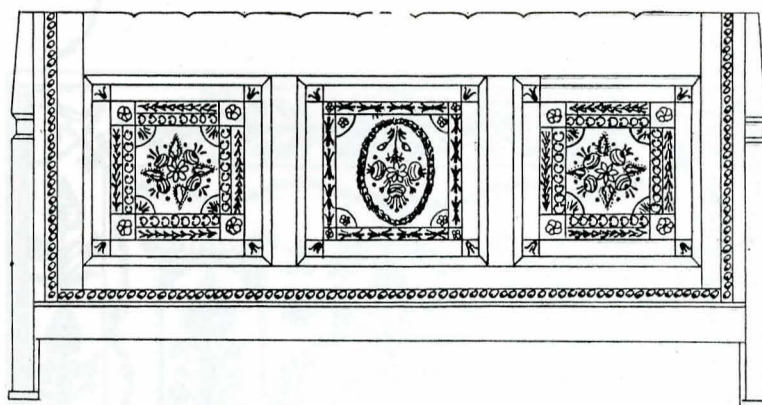
Comoda este o piesă de mobilier intrată în interiorul casei din mediul rural în a doua parte a secolului al XIX-lea. Folosirea acesteia pentru păstrarea textilelor și a îmbrăcăminții aduce o notă nouă interiorului și preia oarecum funcțiile lăzii, prin introducerea unui element important și necesar: împărțirea spațiului de depozitare în zone distincte.

Modificarea structurală a unei comode (fig. 6), prin îndepărtarea plăcii superioare decorată și înlocuirea acesteia cu o placă simplă,

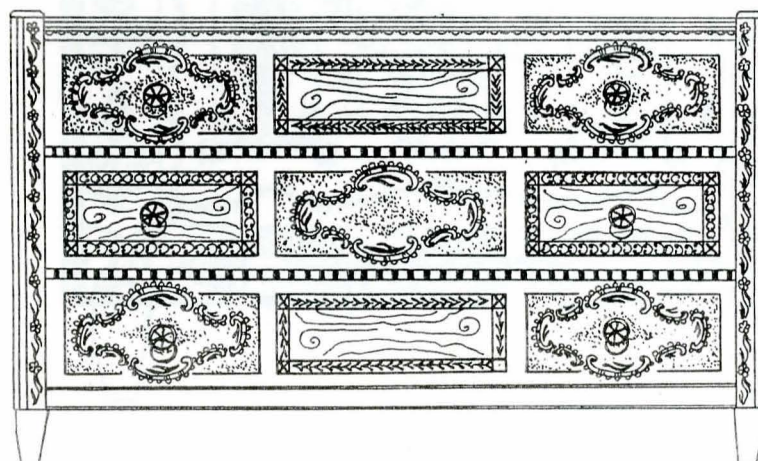

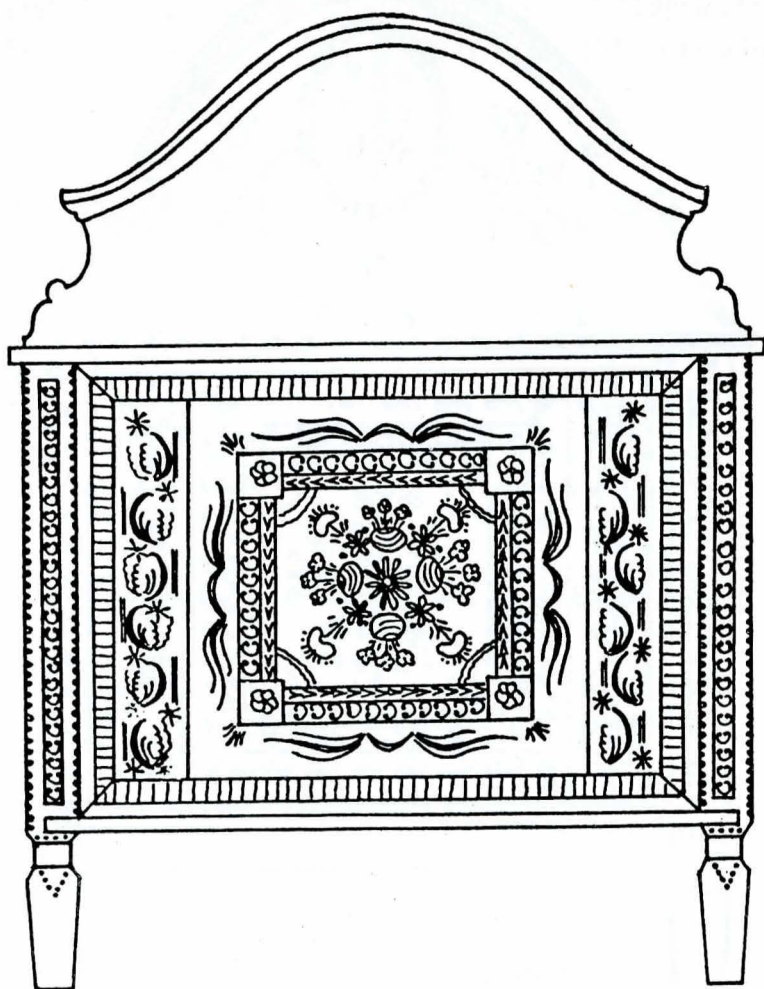
Pat înalt, 1842, Cața – tăblia și panoul de capăt.

Pat înalt, 1842, Cața – partea laterală cu elementul glisant.

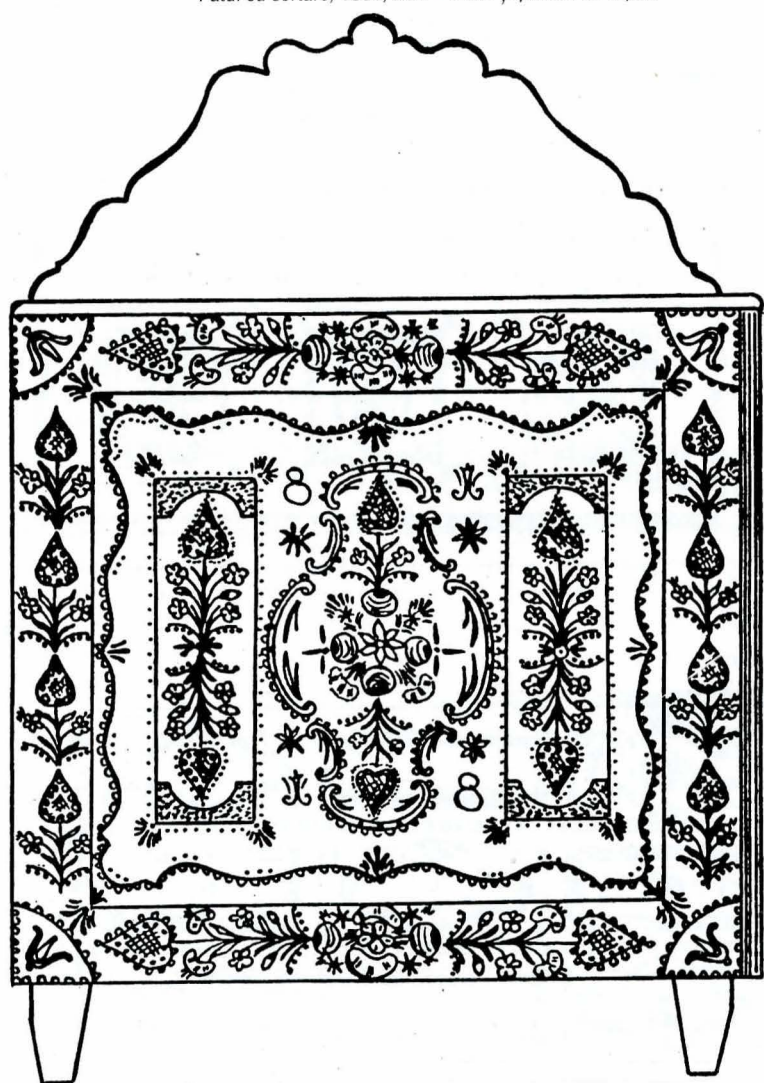

Patul cu sertare, 1881, Beia – fața cu sertare.

Patul cu sertare, 1881, Beia – tăblia și panoul de capăt.

adăugarea unor terminații la părțile laterale și, în sfârșit, completarea acestora cu tăbliile specifice și necesare patului transformă piesa și conferă acesteia noi valențe: mobilier pentru odihnă și depozitare. Cu siguranță că perna, așternuturile și inventarul textil etalat deasupra aveau un rol demonstrativ fără să fie folosite ca atare pentru dormit (pe latura lungă piesa măsoară 1670 mm).

În ceea ce privește forma tăbliei, ea este decupată după un contur sinuos subliniat de vrejuri pictate și arcuite în C-uri, sau S-uri, deci un ecou îndepărtat al barocului. Panoul de capăt al piesei are o formă pătrată, îmbinarea acestuia cu partea din față se face cu ajutorul desenelor. Picioarele sunt scurte, de formă tronconică, nedecorate. Partea frontală este împărțită de trei sertare cu inele de tragere în stânga și în dreapta.

Forma comodei poate fi clar atribuită influenței stilului clasic german – Biedermeier. Decorația frontală a piesei în ceea ce privește imitarea prin pictare a texturii furnirelor, împărțirea riguros geometrică a suprafeței în dreptunghiuri ale căror margini sunt marcate fie prin fileuri subțiri, pictate, fie prin benzi decorate, sunt influențe ale stilului Biedermeier.

Dar toată această influență dispăre în partea laterală, de fapt o altă „față” – poate cea adevărată a piesei.

Gustul pentru ornamentarea barocă a suprafețelor nu cedează în fața noii mode a furnirelor. Pictorul face o adevărată demonstrație în materie de ornamentică, se răzbună pentru fiecare centrimetru „pierdut” dincolo, pe cealaltă față. Panoul decorat este un dublu pătrat, biaxial simetric; liniile din interior de la care se pornește decorația figurii (cele două transversale care unesc mijlocurile laturilor opuse) se întretaie într-un centru comun al figurii. Din acest punct compoziția se desfășoară în trei registre: registrul principal, care cuprinde buchetul clasic; registrul secundar, cele două dreptunghiuri și registrul terțial, banda care închide compoziția. De remarcat cartușul care subliniază registrul principal, cartuș format printr-o înălțuire alternativă de C-uri perlate, motivul fiind reluat și pe fețele de sertar.

Desenele sunt decorate printr-o bandă florală mărginită prin caneluri verticale.

Piese de mobilier pictate erau realizate pe un suport dintr-o esență de lemn moale, de obicei brad sau molid. Decorul pictat se efectua în mod tradițional prin pictură tempera; în această categorie intră toate piesele prezentate, mai puțin ultimul pat, datat 1881, pictat în vopsele de ulei. Tehnologia tradițională a preparării temperei bazată pe culori și lianți organici (gălbenușul de ou, cazeina) a fost înlocuită în a doua jumătate a secolului trecut prin utilizarea vopselelor de ulei. Din păcate piesele realizate în tempera prezintă un avansat grad de îmbătrânire, stratul de culoare se exfoliază și se desprinde de pe suport.

Obiect util, răspunzând unor cerințe funcționale, și în același timp obiect cu valoare estetică, patul aparține micului univers pe care omul îl crează pentru sine. Forma, structura și decorația sunt determinate, mai întâi, de destinația și materialul obiectului de decorat și, în al doilea rând, de ideile și curentele stilistice care circulă în diferite perioade de la o zonă la alta, de la un spațiu cultural la altul.

BIBLIOGRAFIE

1. Marina Bucătaru Stiluri și ornamente la mobilier, Universitatea din Brașov, 1988.
2. Roswith Capesius, Siebenbürgisch-sächsische Schreinermalerei Editura Kriterion, București, 1983.
3. Franz Sales Meyer, Ornamentica, Editura Meridiane, București, 1988.
4. Irmgard Sedler, Zur Typologie bemalter Möbel in Siebenbürgen, 1988.
5. Maria Socol, Mobilierul popular românesc în context european, „Mobila”, 1982.
6. XXX Colecția „Mobila” 1979, 1980, 1985.
7. XXX Detalii ornamentale pentru mobilier stil, Institutul de Cercetări și Proiectări pentru industria lemnului. Secția Mobilă, 1985.

INHALTSANGABE

Die Einteilung des Wohnraums erfolgt nach praktischen und ästhetischen Kriterien wobei der Grad der sozialmund ökonomischen Entwicklung zum Ausdruck kommt.

Bemaltes Mobiliar stellt ein außergewöhnliches Kapitel in der Entwicklung der Inneneinrichtung dar.

Bezüglich der Herstellungszeitraumes kann man bemalte Möbelstücke in zwei hauptbächliche Perioden einteilen: erstere bis zum 18. Jahrhundert, zweitere das 18. Jahrhundert einschließend bis zum Ende des 19. Jahrhunderts.

Die vorliegende Studie umschließt die strukturelle und stilistische Analyse von Bettarten, die durch die Form und das Ornament unterschiedliche Etappen in der Entwicklung des sächsischen bemalten Mobiliars des 19. Jahrhunderts kennzeichnen.